

Planavdelningen
Samhällsbyggnad
Skellefteå kommun

Antikvariskt utlåtande angående bevarande av grönska i kvarteret Björnen

Bakgrund

Kvarteret Björnen började bebyggas under 1920-talet och ligger inom den del av Skellefteå som är planerad efter trädgårdsstadens ideal och tankar vilka presenterades i Sverige i början av 1900-talet. Det är ett villa- och småhusområde med blandad småskalig bebyggelse med tillhörande nyttoträdgårdar. Den nya detaljplanen för kvarteret ska förhoppningsvis gälla i många år fram över och ge ett fortsatt skydd åt både bebyggelse och grönska så att trädgårdsstadens ideal, kvaliteter och kulturhistoriska värden kan bevaras.

Det gröna kulturarvets status

Inom kulturmiljövården finns en lång tradition av att arbeta med skydd av byggnader och byggnadsmiljöer. Insikten om att det gröna som fyller miljöerna mellan byggnaderna utgör en lika viktig del av kulturarvet är betydligt yngre då det gröna kulturarvet länge inte ansågs höra hemma inom kulturmiljövården. På samma sätt som byggnader kan berätta om hur människor levt och verkat under olika tidsperioder kan trädgårdarnas utformning och växtinnehåll också ge oss sådan historisk information och vara en källa till att förstå miljöns utveckling och nyttjande över tiden.

Trädgårdar och parker hör till den del av kulturarvet som minskat mest i Sverige trots att äldre kulturväxter har ett mycket högt kulturhistoriskt värde och utgör ett unikt genetiskt växtmaterial. Fördelen med de gamla sorterna är många, de är tåliga och härdiga, ställer inte så höga krav och är lätta att föröka. Om de gamla sorterna försvinner kommer vi att förlora detta material för alltid. Genom att ta tillvara på trädgårdens kulturväxter kan man rädda både den biologiska mångfalden och vår historia på samma gång.

Det första många nya fastighetsägare gör är att ta ut träd och grönska på gården, ofta innan de har hunnit bo in sig i huset och orientera sig i vad tomten behöver och har att ge. Träd och buskar ska man i allmänhet vara försiktig med, det ligger många år av tillväxt bakom den karaktär de har idag och det kulturhistoriska och biologiska värde de besitter som gör dem värda att bevara. Det gröna kulturarvet består både av strukturer såsom terrasser, stenmurar, gångar

och alléer liksom av tidstypiska träd, buskar och andra växter. Genom att skydda dessa, t ex i en detaljplan, kan deras värden bevaras för framtida generationer.

Bevarande av det gröna kulturarvet i kvarteret Björnen

Att bevara karaktären för en fastighet inom trädgårdsstaden handlar inte enbart om husets utformning, material- och färgval utan även om trädgårdens struktur och växtmaterial. Varje trädgård har en historia att berätta som bör beaktas när man arbetar med den. En trädgård formas likväl av tidstypiska moden liksom av klimat, jordmån och möjligheten att få tag på växter. Detta innebär att de regionala och tidsmässiga skillnaderna har varit stora.

I trädgårdarna anlagda i kvarteret Björnen under dess tillkomsttid omkring 1920-30-talet har växtmaterial såsom friväxande prydnadsträd och -buskar varit vanligt, t ex fruktträd, lärkträd, cembratall och silvergran såsom syrenhortensia, rosenry och daggros. Vanliga strukturer har varit nyttoväxter planterade i raka rader i odlingsland eller uppbundna i häckar, rabatter med perenna blommor liksom grusgångar, målade trästaket och klippta häckar mot gatan och klippta bersåer inne på gården.

De tre ädelbarrträden på fastigheten Björnen 3 är typiska exempel på äldre trädsorter som var populära inte bara i kvarteret Björnen utan längs hela Västerbottens kustland under en period. Barrträd som lärk, cembra och silvergran populariserades i norrländska stadsparker och borgarträdgårdar redan under 1800-talets andra hälft men blev först omkring nationalromantiken vanliga vid villor och egnahem i Skellefteå. Under modernismen kom deras popularitet bara att öka för att sedan omkring 1970-talet nästan helt överges som inslag i stadens villaträdgårdar, troligtvis mycket beroende på deras storlek.

Genom deras storlek och centrala placering i kvarteret Björnen bidrar dessa tre träd till hela kvarterets karaktär av trädgårdsstad, tillsammans med andra äldre bevarade växter och strukturer i kvarteret såsom fruktträd, hallonhäckar och bersåer. De tre träden representerar även ett viktigt biologisk kulturarv.

Pernilla Lindström
Byggnadsantikvarie